

ZÁPOČET

DEJINY PRÁVA A PRÁVNÁ PROPEDEUTIKA

LS 2019/20

Obsah

§1 Právne dejiny Slovenska	1
§1.1 Historické pramene práva na Slovensku.....	1
§1.1.1 Pramene práva vo všeobecnosti.....	1
§1.1.2 Obyčajové právo (consuetudo)	2
§1.1.3 Zákon	4
§1.1.4 Nariadenia (decreta, resolutiones)	7
§1.1.5 Kráľovské privilégium (privilegium)	7
§1.1.6 Štatúty (statuta).....	8
§1.1.7 Opus Tripartitum	9
§1.1.8 Dočasné súdne pravidlá.....	10
§1.1.9 Decízie (Rozhodnutia pre zjednotenie práva).....	10
§1.2 Osobitné pramene práva z obdobia 2. svetovej vojny.....	10
§1.2.1 Dekréty a nariadenia NRSR.....	10
§1.2.2 Medzinárodné zmluvy	10
§1.3 Právna veda	10
§1.4 Súdna prax.....	11
§1.5 Listiny (diploma) a právne knihy (codices).....	11
 §2 Uhorské kráľovstvo a jeho ústavné a správne usporiadanie	12
§2.1 Historická periodizácia.....	13
§2.2 Vývoj územia	13
§2.3 Pramene ústavného práva v Uhorsku.....	14
§2.4 Obyvateľstvo.....	15
§2.5 Sústava štátnych orgánov	18
§2.6 Vznik šľachtických stolíc.....	21
§2.7 Mestá.....	21
 §3 Vznik moderného štátu v 19. storočí - Marcové zákony, neoabsolutizmus, Rakúsko-uhorské vyrovnanie, dualizmus.....	22
§3.1 Vypuknutie revolúcie 1848/49	22
§3.2 Marcové zákony Uhorského snemu	22
§3.3 Oktrojovaná ústava (Stadionova ústava)	23
§3.4 Bachov neoabsolutizmus	24
§3.5 Obdobie ústavného provizória	26
§3.6 Rakúsko-maďarské vyrovnanie	27

§4 Vznik československého štátu a ústavný vývoj Československa do roku 1945	28
§4.1 Historické dôvody zániku Rakúsko-Uhorska a vzniku Československa	28
§4.2 Projekty k vytvoreniu Československa	28
§4.3 Organizácia zahraničného odboja	29
§4.4 Domáci odboj	29
§4.5 Začlenenie Slovenska do čs. štátu	30
§4.6 Ústavný vývoj 1918 – 1945	31
1. Ústavné provizórium (28. 10. 1918 – 13. 11. 1918)	31
2. Ústavné provizórium (13. 11. 1918 – 6. 3. 1920)	31
Obdobie platnosti Ústavnej listiny z roku 1920	31
„Doba neslobody“ - 2. ČSR (1938 – 1939)	32
„Slovenský štát“ (1939 – 1945)	33
Dočasné štátne zriadenie ČSR	33
§5 Ústavný vývoj Československa v rokoch 1945 – 1992, ústavný vývoj Slovenska po roku 1992	34
§5.1 – roky 1944 – 1948	34
§5.2 – roky 1945 – 1948	34
§5.3 – roky 1948 – 1960	35
§5.4 – rok 1960	35
§5.5 – rok 1968	36
§5.6 – rok 1970	36
§5.7 – rok 1989	37
§5.8 Vývoj ústavného práva v r. 1989 – 1992	37

§1 Právne dejiny Slovenska

§1.1 Historické pramene práva na Slovensku

§1.1.1 Pramene práva vo všeobecnosti

Pramene práva a ich typológia

- právne dejiny využívajú historické pramene, čiže minulé právo
- podľa teórie práva rozlišujeme dve skupiny:
  - **materiálne pramene práva** – prírodné, geografické, sociálne, ekonomické a politické podmienky života istej spoločnosti, ktoré tvorbu práva ovplyvňujú
  - **formálne pramene práva** – forma práva, v ktorej je právo obsiahnuté, z ktorého formálne právo pramení; forma, v ktorej môžeme nájsť právo ustanovené štátom
- historické pramene:
  - **písané** – každý zdrap papiera, ktorý je popísaný
  - **nepísané** – hmotné pramene, archeologické, obrazové, zvukové, ústne (napr. záznam zo zasadnutia parlamentu v roku 1990)
- právo = norma + forma
- forma = prameň práva
- pre právnika je podstatné, kto stanovil právnu normu (aká autorita?)
- dnes postačuje nájsť normu v Zbierke zákonov (slov-lex.sk)
- Prameň práva musí byť:
  - **identifikovateľný** ako prameň práva (zákon musí byť riadne publikovaný, obyčaj musí byť zaužívaná, privilégium musí mať riadnu pečať, apod.)
  - vytvorený **riadnou procedúrou** (napr. legislatívnym procesom, vydaním príslušným štátnym orgánom, apod.)

§1.1.2 Obyčajové právo (consuetudo)

- historicky **najdôležitejším** a najhlavnejším prameňom práva na Slovensku
- pravidlá správania sa, vznikli zo spoločenského povedomia
- pôvodne mali prednosť pred zákonmi, ktorých platnosť bola od obyčají závislá
- pojmové znaky:
  - **racionalnosť**
  - **praescriptio** (dostatočne dlhé používanie)
  - **frequentia actum** (opakované používanie)

Štefan Werbőci definoval obyčaj v diele **Opus Tripartitum**:

- obyčaj je právo (ius) zakladajúce sa na zvyku, ostatné pramene práva platia len preto, že to obyčaj pripustí
- vo vzťahu k zákonom má obyčaj tri funkcie:
  - **derogačnú**
  - **interpretačnú**
  - **doplňovaciú**
- v právnom poriadku obyčaj dominovala do 18. storočia, už po Tripartite však počet zákonov narastá a vzťah medzi obyčajovým právom a zákonným sa vyrovnáva
- v **19. storočí** sa v uhorskej právnej vede **spochybňuje derogačná funkcia** obyčaje vo vzťahu k zákonu
- v roku 1918 dochádza k recepcii (prebratiu) práva v Československu, recipuje sa aj obyčaj
- po vydaní ústavy v roku 1920 už však **nebolo možné odvolávať sa na vznik novej právnej obyčaje**
- obyčaj ustrnula; bolo možné používať historické obyčajové normy, ale nesmeli sa vytvárať nové
- do roku **1950** boli **obyčaje v práve odstránené**

Etapizácia obyčajového práva

- svoju dôležitosť si tento prameň podržal do 19. storočia, v platnosti bol aj v prvej polovici 20. storočia
- ide o pravidlá správania sa, ktoré sa vyvinuli zo spoločenského povedomia
- spoločenské povedomie ako keby vytváralo právnu normu
- sudcovia museli pre každý nový prípad vytvoriť novú normu – vytváranie a dopĺňanie právneho poriadku
- obyčajové právo bolo dynamické
- rozlišujeme viacero etáp vo vývoji obyčajového práva:

1. etapa - vývoj obyčajového práva do roku 1514

- obyčajové právo je absolútne dominantné, iný prameň práva ani neexistuje, neskôr vznikajú zákony, ale nie sú zásadnou konkurenciou pre právnu obyčaj, mnohé zákony platili len kým žil panovník
- právna obyčaj je silnejšia ako zákon
- aby obyčaj platila, musela vzniknúť z ustálenej praxe
- jej používanie trvalo dlhší čas
- mala mať svoj právny obsah
- funkcie obyčaje vo vzťahu k zákonom:
  - derogačná – obyčaj mala právo rušiť zákon
  - interpretačná – zmysel zákona sa vysvetľoval obyčajou
  - doplnovacia – keď neexistoval zákon, pripustila sa obyčaj
- ako právo kt. vzniká zdola
- právna obyčaj má svojich zástancov aj odporcov
- obyčaj bola neprehľadná, nejednotná, znalosť tohto práva nebola veľmi dokonalá, nebola jednotná súdna prax
- v 15. storočí vyvrcholilo kodifikačné úsilie – Opus Tripartitum 1514

2. etapa - 1514 – 1848

- éra spísaného obyčajového práva
- boli rozličné pokusy o kodifikáciu práva – nemali však veľký úspech a obyčajové právo si svoje pozície zachovalo

3. etapa - 1848 – 1918

- obdobie, kedy sa začala rozsiaha kodifikácia, obyčajové právo postupne ustupuje, ale stále hrá významnú úlohu v niektorých právnych odvetviach, predovšetkým v súkromnom práve

4. etapa - 1918 – 1950

- obdobie, kedy právna obyčaj vymiera, čaká sa na kodifikáciu tých právnych odvetví, ktoré sa ešte nekodifikovali

Dnešný význam obyčaje:

- je to prameň medzinárodného práva
- v právnej vede sa začína uvažovať nad existenciou ústavných zvyklostí:
- čo je to ústavná zvyklosť?
  - dostatočná miera určitosti, t.j. musí z neho jasne vyplývať určitý právne relevantný postup, či konanie
  - **usus longaevus** resp. longa consuetudo - dlhodobé používanie
  - **opinio necessitatis** - všeobecné presvedčenie o záväznosti tohto pravidla
  - **frequentia actum** - ustálený postup resp. používanie štátnymi orgánmi, ktoré ho týmto svojim konaním, buď výslovne, alebo konkludentne sankcionujú

§1.1.3 Zákon

- starosloviensky výraz zákon už na Veľkej Morave (Законъ судныѣ ѿ ѿудемъ)
- rozdiely oproti obyčaji:
  - zákon **nevznikal „zdola“**, zo spoločenského povedomia, skôr naopak
  - latinské lex (zákon) je odvodené od legere (čítať); zákony sú písané (obyčaje nemusia byť)

Príklady starších zákonov:

- Zakon sudnyj ljudem („Veľká“ Morava)
- Arpádovské zákonníky (sv. Štefana, sv. Ladislava, Kolomana)
- Zlatá bula Ondreja II 1222
- od konca 13. storočia sa zákonodarným orgánom stáva snem
- **zákonodarný proces** (od konca 14. storočia):
  - rokovanie snemu a panovníka
  - spísanie do dekrétu, pozostávajúceho zo zákonných článkov
  - pridanie úvodnej a záverečnej promulgačnej klauzuly
  - podpis + pečať => sankcionovanie zákona
  - publikácia

Novovek:

- vznik **zbierok zákonov a dekrétov**
  - 1696 – Martin Szentiványi: **Corpus iuris Hungarici**
- CIH – stala sa oficiálnou zbierkou uhorských zákonov
  - obsahovala aj nepresnosti, alebo zákony, ktoré uhorský snem neschválil
  - autori CIH začínajú rozdeľovať zákonné články na paragrafy (§)
- povinnosť **písomnej publikácie** od r. **1868** (nestačila ústna publikácia)
- podrobnú úpravu publikácie právnych predpisov až zák. čl. LXVI/1881:
- vznik **Krajinského zákonníku** (Országos törvénytár)

Zákony 1. a 2. obdobia

- pre zákony 2. obdobia je charakteristické, že sú záväzné len za života panovníka, ktorý ich vydal, po jeho smrti by mali teoreticky stratiť platnosť, mohol ich však prevziať nasledujúci panovník, ich platnosť by potom zostala zachovaná
- zákony mohli byť po smrti panovníka platné, pokiaľ by prešli do právnej obyčaje, platili by z moci právnej obyčaje, nie z moci zákona
- súdny zákon pre ľud – nepoznáme okolnosti vzniku, ani spôsob vydania, nevieme do akej miery sa dodržiavala, poznáme len text
- v Arpádovskom období vydávali zákony panovníci, na sklonku obdobia na zákonodarnej činnosti mohol participovať aj snem
- Arpádovské zákonníky (sv. Štefana, sv. Ladislava, Kolomana)
- po Kolomanovi zákonodarná činnosť panovníkov bola mizivá, pravdepodobne preto, že sa navzájom vraždili
- v normotvorbe pokračoval potom Ondrej II v 13. storočí.:
  - 1222 – Zlatá bula Ondreja II. šľachticom
  - 1222 – Zlatá bula Ondreja II. klerikom
- 1. renovácia Zlatej buly šľachticom z roku 1231 od Ondreja II.
- 2. renovácia Zlatej buly šľachticom

Zákony 3. obdobia

- v Anjuovskom období je funkcia snemu potlačená, prestal sa podieľať na zákonodarnom procese
- 1351 – **Dekrét Ľudovíta I. Veľkého** – potvrdil okrem iného pôvodné znenie Zlatej buly z roku 1222, ale s jednou zmenou
- zámerne bol vynechaný 4. článok Zlatej buly – zaniklo testovacie právo šľachty pre prípad vymretia zákonných dedičov
- za vlády Žigmunda Luxemburského sa začalo rozlišovať medzi **2 druhmi zákonov**:
  1. zákony vydané samotným panovníkom bez spoluúčasti snemu – boli nazývané aj **kráľovské dekréty** – platili len za života toho panovníka, ktorý ich vydal
  2. zákony vydali spoločne panovník a snem – **snemové dekréty** – mali trvalú platnosť

- ustálil sa **zákonodarný proces**:
  - snem rokoval o návrhu, ktorý podal panovník, snem a panovník si medzi sebou neustále vymieňali pripomienky
  - keď bol dosiahnutý kompromis, spísal sa do jedného celku, ktorý nazývame dekrét, skladajúci sa z viacerých zákonných článkov
  - následne panovník k tomu pripojil úvodnú a záverečnú promulgačnú konzulu
  - pridal svoj podpis a svoju pečať, čím zákon sankcionoval – je to ako dnes podpis prezidenta republiky
  - podmienkou bola aj publikácia tohto zákona – zákon bol vyhlásený na sneme
- 1405 – *Decretum minus* – Menší dekrét Žigmunda Luxemburského
- 1486 – *Decretum maius* Mateja Korvína
- 1492 – *Decretum maius* Vladislava II.

Zákony 4. obdobia

- predošlé dekréty boli kodifikačným pokusom – boli neúspešné
- v tomto období sa začínajú práce na súkromných zbierkach spísaného súkromného práva
- existovalo ich asi 50: Štefan Ilošvay, Jan Sambuc, Zachariáš Mošóci, Mikuláš Telegdy
- **1696 vydal Martin Szentiványi zbierku uhorských zákonov – *Corpus iuris Hungarici***
- používal sa na označenie zbierky uhorských zákonov, spočiatku mala charakter súkromnej zbierky, neskôr z moci obyčajového práva sa stala oficiálnou zbierkou uhorských zákonov
- obsahovala množstvo nepresností, množstvo dekrétov chýbalo (nedokonalá zbierka), nebolo už do nej možné zasahovať; dekréty, ktoré do nej neboli zaradené, stratili platnosť (*corpus clausum* – uzavreté dielo)
- vydávali ju jezuiti neskôr Trnavská univerzita
- úradná zbierka zákonov ako ju poznáme dnes je od roku 1882

Zákony – 6. etapa (po r. 1918)

- **publikačné predpisy** upravovali spôsob schvaľovania a publikácie zákonov, napr.:
  - Zákon č. 1/1918 Sb. z. a n.
  - vl. nar. č. 14/1939 Sl. z.
- zákony **vydávané zákonodarným orgánom** (parlament) s existenciou práva veta hlavy štátu - povinnosť publikácie (do roku 2014 sa vyžadovala tlačaná forma)
- zákonné opatrenia (1948 – 1990)
  - vydávané predsedníctvom parlamentu
  - potrebná konvalidácia
  - dnes v ČR existujú zákonné opatrenia Senátu

§1.1.4 Nariadenia (decreta, resolutiones)

- **všeobecne záväzné** predpisy vydávané **orgánom výkonnej moci**
- oddeľujú sa od zákonov v dobe, keď na zákonoch participuje snem a panovník
  - potom zákony vydávajú spoločne snem s panovníkom
  - nariadenia **vydáva len panovník**
- nariadenia sa pokladali za **mimoriadne** a **dočasné** formy tvorenia právnych predpisov:
  - zákonná tvorba sa nemohla uskutočniť
  - mali platiť len za života panovníka, po jeho smrti jedine ak ich sankcionovala obyčaj
  - nariadenia nesmeli upravovať otázky súkromnoprávne
- vydávané **kráľovskou kanceláriou**
- využívané (zneužívané) najmä v období **absolutizmu** a **neoabsolutizmu**
- podľa zák. čl. III/1848 len so súhlasom vlády, podobne aj po r. 1867
- po roku 1918 – nariadenia vlády (výnimočne aj nariadenia Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska)
- v rokoch 1938 – 1945 – vláda získala nariaďovaciu právomoc (so silou zákona)
- dnes sú to Nariadenia vlády Slovenskej republiky (podzákonné predpisy)
- formálny prameň vzniku práva
- pôvodne sa nerozlišovalo medzi zákonmi, ktoré vydával kráľ a jeho nariadeniami
- v neskoršom období sa za nariadenia pokladali právne predpisy, ktoré vydával panovník bez spoluúčasti snemu
- nesmeli sa týkať súkromného práva
- využívali ho najmä absolutistickí panovníci – reformy Márie Terézie a Jozefa II boli vydávané vo forme takýchto nariadení
- po roku 1848 sa nariadenia mohli vydávať na základe zákonného článku 3/1848 len so súhlasom vlády, podobne aj po roku 1867
- v roku 1868 bola nariaďovacia právomoc prenesená na vládu

§1.1.5 Kráľovské privilégium (privilegium)

- tiež výsada
- poskytuje subjektívne práva jednotlivcom alebo súhrnu jednotlivcov (napr. rodom) alebo mestám
- udelenie osobitných práv alebo majetku (donácia)
- **materiálne náležitosti:**
  - vydané kráľom
  - nesmie **odporovať zákonu**, božskému právu, prirodzenému právu, dobrým mravom
  - nesmie byť v rozpore s právami tretích osôb

- **formálne náležitosti:**
  - vydanie kráľovskou kanceláriou
  - štýl privilégia
  - použitie predpísaných doložiek
  - podpis a pečať
  - časový a miestny údaj
  - publikovanie v komunite, ktorej sa privilégium týkalo
- po r. 1848 privilégium ako prameň zaniklo, zostali však v platnosti subjektívne práva, vyplývajúce zo starších privilégií
- tieto subjektívne práva mohli byť potom neskôr zrušené až zákonom
- prameň práva, ktorý vydáva panovník
- v niektorých obdobiach panovníci vydávali zákony, nariadenia aj privilégia – ťažko povedať, do ktorej kategórie takýto prameň patrí
- privilégium – udelenie osobitných práv alebo majetku, určenie nejakej výhody
- príjemcom mohla byť:
  - fyzická osoba,
  - právnická osoba
  - rod (napr. šľachtický)
  - mesto
- povahu noriem všeobecne záväzného práva stratili po roku 1848 – nemohli sa vydávať
- platilo, že subjektívne práva, ktoré vyplývali zo starších privilégií, platili aj naďalej

§1.1.6 Štatúty (statuta)

- vnútorné predpisy
- vydávali územné alebo záujmové organizácie, pokiaľ mali **ius statuendi**
- štatúty územných korporácií
  - mestá
  - komitáty
  - osobitné územné oblasti
- štatúty záujmových korporácií
  - cechy
  - cirkevné korporácie
- od r. 1882 – ius statuendi rozšírené aj na obyčajné obce
- dnes existujú ako **vnútorné predpisy** (napr. stanovy občianskych združení, politických strán, verejných vysokých škôl)

- právne normy vydávané územnými alebo záujmovými korporáciami na základe práva ius statuendi – právo vydávať štatúty
- rozlišujeme:
  - štatúty územných korporácií – mestá, komitáty alebo osobitné územné oblasti
  - štatúty záujmových korporácií – cechy, cirkevné korporácie (kláštory, kapituly)

§1.1.7 Opus Tripartitum

- pokus o kodifikáciu krajinského práva v Uhorsku
- autorom Štefan Werbőci (1514)
- panovník súhlasil, ale **nespečatil ho** - neúplné sankcionovanie => **nestal sa zákonom**
- názory na platnosť Tripartita:
  - z moci obyčajového práva
  - platí zo zákona
  - consensu populi – Tripartitum ako právo sui generis

Štruktúra Tripartita - pokus o rozdelenie na osoby (personae) veci (res) a žaloby (causae):

- Úvod (prologus)
- 1. časť (pars prima) - osoby
- 2. časť (pars secunda) - veci
- 3. časť (pars tertia) - žaloby

Snahy o revíziu Tripartita

- zák. čl. 21/1548 – Quadripartitum
- zák. čl. 24/1715 – Novum Tripartitum

§1.1.8 Dočasné súdne pravidlá

- Marcové zákony z r. 1848 rušili staré základy súkromného práva, no nevytvorili nové
- 1852 – v Uhorsku bolo **oktrojované rakúske právo**
- 1860 – **Októbrový diplom** vrátil Uhorsku samostatnosť
- **január – marec 1861** – zasadnutie **Judexkuriálnej konferencie**; obsah:
  - platí staré uhorské právo, no s výnimkami:
    - prevody nehnuteľností
    - pozemkovoknižné právo
    - banské právo
    - nová úprava dedičského práva

} podľa rakúskeho práva

§1.1.9 Decízie (Rozhodnutia pre zjednotenie práva)

- vznikli reformou súdnictva v roku 1912-1918 (neskôr znova)
- senáty Kráľovskej kúrie mohli vydávať právotvorné rozhodnutia

§1.2 Osobitné pramene práva z obdobia 2. svetovej vojny

§1.2.1 Dekréty a nariadenia NRSR

- Dekréty prezidenta republiky (tzv. **Benešove dekréty**)
  - prezident ich vydával spolu s vládou (mimoriadne)
  - boli dodatočne schválené parlamentom
- Nariadenia Slovenskej národnej rady

§1.2.2 Medzinárodné zmluvy

- spočiatku predovšetkým **mierové** zmluvy, neskôr aj zmluvy o nástupníctve
- najmä od 19. storočia slúžia na tvorbu medzinárodného práva, kde nahrádzajú medzinárodnoprávnu obychaj

§1.3 Právna veda

- až do konca stredoveku veľmi skromná úroveň
- úroveň jurisprudencie (právnej vedy) sa udržiavala na vysokých školách (kapitulné školy, univerzity)
- rozmach až po Tripartite a na univerzitách v Trnave a v Košiciach
- neskôr univerzity v Budíne a v Bratislave (Alžbetínska univerzita, od r. 1919 Univerzita Komenského)

- **právna veda a jej vplyv na právo:**
  - teoreticky skúmala platné právo, triedila ho
  - vplývala na sudcovské rozhodovanie
  - vplývala na tvorbu nového práva
  - vplývala na výklad (interpretáciu) práva

§1.4 Súdna prax

- význam súdnej praxe najmä v období prevahy obyčajového práva
- znalosť obyčajového práva kolísala, sudca nerozhodoval ako dnes
- význam súdnej praxe spočíva v:
  - možnosť sudcovskej tvorby práva (u nás sporná povaha)
  - vytvorenie judikatúry, ktorá vedie k zjednocovaniu práva

§1.5 Listiny (diploma) a právne knihy (codices)

- listiny sú najdôležitejšie v staršom období ako svedectvo o najstaršom práve
- množstvo listín je v staršom období nízke (často falzá), rastie až od 13. storočia
- **listiny vydávali:**
  - kráľ (Kráľovská kancelária)
  - vierohodné osoby (palatín, krajinský sudca...)
  - vierohodné miesta (kapituly, kláštory)
  - súkromné osoby
- **právne knihy (najčastejšie v mestách)**
  - mestské právne knihy
  - (Žilina, Bratislava, Budín)
  - záznamy o testamentoch
  - účtovné knihy

§2 Uhorské kráľovstvo a jeho ústavné a správne usporiadanie

- koniec 9. stor. – príchod Maďarov (obsadili najmä oblasti Potisie a Panóniu, neskôr územie Slovenska - predovšetkým mocensky)
- Maďari v tomto čase štát nemali, nebudovali ho, boli nomádsnym etnikom
  - podarilo sa im vybudovať Uhorsko
  - na začiatku 10. storočia ich štátogenéza netrápila, venovali sa lúpežným výpravám do okolitých krajín, získavali tribút – hromadili bohatstvo
- r. 906/907 zánik Veľkej Moravy
- dôležitým medzníkom bola bitka na rieke Lech v roku 955 – Maďari utrpeli zdruvujúcu porážku od nemeckého cisára Otta I. a jeho prívržencov
- tejto bitky sa nezúčastnil rod Arpádovcov – získali dominantné postavenie, preto nebojovali
- v druhej polovici 10. storočia bolo územie karpatskej kotliny rozdelené na viac nezávislých kniežatstiev – vládol v nich knieža maďarského rodu
- Arpádovci mali tiež niekoľko kniežatstiev – predovšetkým územia v Panónii, ale aj územie Nitrianska
- v Panónii vládol knieža Gejza (otec svätého Štefana), jeho brat Michal vládol v Nitriansku a za Gejzu sa začína postupný centralizačný proces – Gejza dal svojho brata zavraždiť (tu sa chápe začiatok centralizačného procesu), pripojil územie Nitrianska k svojmu, jeho vlastná doména sa tým rozšírila
- Štefan I. nechal oslepiť svojho bratranca a do uší mu nalial horúce olovo – **centralizačný proces**
- v roku 997 nastupuje Štefan I. ako knieža, na začiatku svojej vlády musel poraziť svojho strýka vo vojne, rozštvrtil ho a každú štvrtinu poslal do iného mesta v krajine na výstrahu
- r. 1000 – korunovácia Štefana I. – titul panovníka bol kráľ
- Štefan I. okrem toho, že získal kráľovskú korunu, získal aj dôležitý zisk v podobe arcibiskupstva, bez väčších problémov založil arcibiskupstvo v Ostrihome, z ktorého sa stala nezávislá cirkevná provincia
- 11. storočie je charakteristické:
  - zisk koruny
  - založenie arcibiskupstva
  - Uhorsko odolalo tlaku Nemecka, ostalo nezávislé
  - turbulentné obdobie vo vývoji Uhorska (zápasy o trón, povstania) - zdalo sa že Uhorsko dopadne ako Veľká Morava, avšak tento štát v ťažkej skúške obstál
  - Čechy sa práve v priebehu 11. storočia stali súčasťou ríše
  - prebiehali procesy rozhodujúce pre fungovanie týchto štátnych celkov v strednej Európe

§2.1 Historická periodizácia

- Arpádovské obdobie (do r. 1301)
- Anjouovské obdobie (1301 – 1372)
- Obdobie „zmiešaných“ dynastií (1382 – 1526)
  - Žigmund Luxemburský
  - Matej Korvín
  - Jagellovci
- Habsburské obdobie (1526 – 1918)
  - od r. 1780 – Habsbursko-Lotrinská dynastia

§2.2 Vývoj územia

- 10. storočie – začiatok 11. storočia, územie Uhorska bolo rozdelené na menšie kniežatstvá
- 11. storočie – zjednotenie Uhorska, ale výnimkou sú údely (Nitriansko, Biharsko) ktoré zanikajú začiatkom 12. storočia
- od 1102 – uhorský kráľ súčasne aj chorvátsky kráľ
- vzniká personálna únia – zväzok krajín spojených osobou panovníka krajín spojených do personálnej únie neskôr pribúda, mení sa počet => vzniká súbor krajín uhorskej (svätoštefanskej) koruny
- vazalské krajiny:
  - Halič, Raška
- od 13. storočia – štát je v zásade jednotný s vysokou mierou autonómie územných celkov (mestá, stolice)
- po r. 1526 – krajiny uhorskej koruny súčasťou Habsburskej monarchie
- po r. 1541 – rozdelenie krajiny na tri časti:
  - kráľovské Uhorsko
  - kniežacie Uhorsko (Sedmohradsko)
  - turecký zábor
- od 18. storočia – tzv. Vojenská hranica
  - uhorské, resp. chorvátske územia priamo pričlenené pod správu Viedne

§2.3 Pramene ústavného práva v Uhorsku

- neexistovala kartálna ústava, Uhorsko až na výnimky spravované podľa tzv. historickej ústavy
- **pramene:**
  - obyčaje
  - „krvná prísaha“
  - Zlatá bula Ondreja II. (1222) a jej renovácie (1231, 1267)
  - dekréty z rokov 1290 a 1298
  - Dekrét Ľudovíta I. Veľkého (1351)
  - dynastické zmluvy medzi Jagellovcami a Habsburgovcami (1491, 1515)
  - doktrína o Svätej korune
  - doktrína „Verwirkungstheorie“ po Vešelého sprisahaní a Thököliho povstaní
  - **1687 – bratislavský snem**
    - uznal dedičnosť Habsburgovcov v mužskej línii (koniec preelektie)
    - zrušil ius resistendi
  - **1711 – satmársky mier**
  - **1713 (1723) – Pragmatická sankcia**
    - cisár Karol
    - zjednotenie zástupníckeho systému (ženy aj muži)

§2.4 Obyvateľstvo

Po vzniku feudalizmu stavovské rozdelenie:

- šľachta (vyššia / nižšia)
- klérus
- mešťania

Panovník (kráľ, rex)

- podmienky korunovácie:
  - v Stoličnom Belehrade
  - svätoštefanskou korunou
  - ostrihomským arcibiskupom
- najvyšší sudca, zákonodarca, vojenský veliteľ
- panovník: posvätnosť osoby (vychádza z posvätnosti arpádovského rodu)
- kanonizácie: sv. Štefan, sv. Ladislav, sv. Imrich, sv. Margita, sv. Alžbeta
- predpokladom výkonu moci panovníka nebola vôľa ľudu, ale vládol z božej milosti *dei gratia*
- prejavom tejto milosti bola korunovácia a pomazanie kráľa, postava panovníka bola teda posvätná
- každý uhorský kráľ bol nástupcom sv. Štefana
- posvätnosť tejto ikony bola zvýraznená kanonizáciou v roku 1083
- postupom času sa vytvorili tri dôležité formálne podmienky kráľovskej korunovácie:
  1. kráľ musí disponovať správnou korunou – tzv. Svätoštefánskou
  2. musel byť korunovaný na správnom mieste – Stoličný Belehrad
  3. musel mať po ruke správneho arcibiskupa, ktorý ho korunoval – ostrihomský arcibiskup
- mohlo dôjsť k spochybneniu korunovácie kráľa, ak neboli dodržané podmienky
- v roku 1301 boli v Uhorsku boli dvaja králi:
  - Václav – Přemyslovský rod => mal správnu korunu, ale nesprávneho arcibiskupa
  - Karol Róbert => mal nesprávnu korunu, ale správneho arcibiskupa
- vyhral Karol Róbert, nechal sa pre istotu dvakrát korunovať
- formálne náležitosti museli byť dodržané, aby nikto nespochybňoval autoritu panovníka
- po roku 1526 sa už nemohol korunovať v Stoličnom Belehrade (turecká okupácia), korunovácie sa presťahovali do Bratislavy, až do konca 19. storočia

Nástupnícky systém:

- nebol jednoduchý a neustále sa menil
- príslušnosť k vládnucemu rodu – Arpádovci, bolo ich však veľmi veľa, bola potrebná dohoda, kto bude nástupca
  - najstarším systémom bol **seniorát** – mal nastupovať najstarší príslušník vládnuceho rodu
  - **primogenitúra** – na začiatku 13. storočia – nastupuje vždy najstarší syn vládnuceho panovníka – ustálenejší systém nástupníctva, ale len do chvíle, kým bol primeraný počet Arpádovcov, teda do smrti posledného z nich Ondreja III. v roku 1301
  - neskôr bola zavedená **preelekcia** – voľba panovníka uhorskou šľachtou – obľúbený spôsob výberu panovníka, 1301 si šľachta zvolila až dvoch (Václav a Karol Róbert)
    - preelekcia sa uplatňovala až do 17. storočia, veľmi často išlo len o formálne potvrdenie/voľbu dopredu jasného kandidáta, mala význam vtedy, keď nebol žiaden jasný nástupca s dedičným právom na trón (Matej Korvín 1458)
- **žena na tróne** (*coronatur in regem*) – 1382 sa prvýkrát stala panovníčkou žena, konkrétne dcéra Ľudovíta I. Mária – bola riadne korunovaná, pričom uhorský kronikár napísal, že bola korunovaná za kráľa, de facto ani nevládla, v jej mene vládla kráľovská rada, museli ju za niekoho vydať, jej manžel sa stane kráľom – Žigmund Luxemburský
- **dynastické zmluvy** – najznámejšia a najdôležitejšia – Habsburgovci a Vladislav II. Jagellovský – bola neskôr aj potvrdzovaná ďalšími zmluvami – po prípadnom vymretí Jagellovcov nastúpia na uhorský trón Habsburgovci (1526 k tomu došlo)
- **volebné kapitulácie** – panovník postupom času od neskorého stredoveku pri svojom nástupe, často pred svojou voľbou, zvykol prisahať/zaviazať sa, že bude dodržiavať staršie zákony, šľachta si však vyhradzovala aj ďalšie ústupky
- po 1687 sa uhorská šľachta vzdáva práva voľby panovníka – v Uhorsku je uhorský **kráľovský trón dedičný v mužskej línii** pre Habsburgovcov
- po roku 1723, keď bola schválená Pragmatická sankcia, sa táto **dedičnosť** rozšírila **aj na ženskú líniu** Habsburského rodu – využité pri nástupe Márie Terézie na trón

Uhorský snem

- vzniká zo súdnych dní v Stoličnom Belehrade, ktoré sa konali každoročne podľa ustanovení Zlatej buly Ondreja II. z roku 1222
- spočiatku má charakter orgánu, kde sa riešia spory medzi šľachticmi, od konca 13. storočia sa mení na orgán, ktorý zasahuje do kompetencií panovníka, kontroluje ho, participuje na zákonodarnej moci
- keď je silný panovník, úloha snemu je slabá, pri slabom panovníkovi vzrastá prestíž uhorského snemu
- v období Anjuovcov nie je snem ani zvolávaný
- panovník je osobou, ktorá zvoláva zasadnutia uhorského snemu

Štruktúra:

- koncom stredoveku sa začína členiť na Hornú a Dolnú tabuľu
- formálne je to potvrdené až zák. čl. 1/1608
- **Horná tabuľa:**
  - členovia kráľovskej rady
  - baróni
  - župani
  - niektorí biskupi
- **Dolná tabuľa:**
  - ostatní cirkevní predstavitelia
  - sudcovia
  - zástupcovia šľachtických stolíc a slobodných kráľovských miest
- každá z tabúľ mala svoje vedenie, Hornej predsedal **palatín** a Dolnej **personál**
- hlasy na uhorskom sneme sa nespočítavali, ale sa vážili – nie každý hlas mal rovnakú váhu
- na uhorskom sneme mala rozhodujúce postavenie skupina vysokej šľachty, cirkevnej hierarchie, baróni
- snemov sa zúčastňovala aj nižšia šľachta a meštania
- 1389 sa prvýkrát zúčastnili zástupcovia miest na uhorskom sneme za vlády Žigmunda Luxemburského
- vždy na ňom hrozilo, že panovník by si zakladal nové slobodné mestá a boli by tam ich zástupcovia
- 1441 – stanovil sa počet prizývaných kráľovských miest, ktoré mohli poslať svojich zástupcov na zasadnutia uhorského snemu – bolo ich 8
- na začiatku 17. storočia sa panovník rozhodol povýšiť Svätý Jur, Pezinok, Modra medzi kráľovské mestá, mali mať právo vyslať zástupcov na snem
- 1608 bol schválený zákon, že tieto privilégia – povýšenie na kráľovské mesto - mohol panovník udeľovať len so súhlasom snemu
- po 1526 sa význam snemu oslabil, Habsburgovci boli silní panovníci, súviselo to aj s nástupníctvom – časť podporovala nástupníctvo Jána Zápoľského a časť Ferdinanda Habsburského

- v druhej polovici 16. storočia snem zvolávaný vôbec nebol
- do 1648 bola sídlom uhorského snemu Bratislava – reakcia na tureckú okupáciu v strednej časti Uhorska
- poslanci uhorského snemu (zástupcovia jednotlivých miest, stolíc) dostávali pred zasadnutím inštrukcie, ako mali na sneme vystupovať – podoba s viazaným mandátom – poslanec musel poslúchať inštrukcie ľudí, ktorých zastupoval, aj to ako má hlasovať

§2.5 Sústava štátnych orgánov

Kráľovská rada

- najvyšší kolektívny orgán krajiny, **poradný orgán kráľa**
- členov kráľovskej rady spočiatku vyberal panovník, neskôr obmedzenia zo strany uhorského snemu
- v niektorých obdobiach plnila funkcie zákonodarného orgánu, zároveň sa podieľala aj na výkonnej moci panovníka
- spočiatku na začiatku Uhorského štátu pre panovníka znamenala kráľovská rada skôr poradný hlas, rozhodoval samostatne vo všetkých dôležitých rozhodnutiach
- po smrti Ľudovíta I. mala kráľovská rada väčšiu moc – vládla v mene panovníčky Márie
- silné postavenie kráľovskej rady bolo v období vlády slabých panovníkov Jagellovskej dynastie – spolu s kráľovskou radou a nesmel obchádzať jej rozhodnutia
- s nástupom Habsburgovcov sa mení názov – Uhorská rada (po 1526), Habsburgovci vzhľadom k ich zvýšenej autorite, si urobili z uhorskej rady poradný orgán
- v druhej pol. 16. storočia, uhorská rada začala suplovať činnosť uhorského snemu

Kráľovská kancelária

- orgán, ktorý má na starosti vybavovanie písomností na kráľovskom dvore
- prvýkrát sa spomína v období vlády Bela II. (pol. 12. storočia)
- väčšiu organizovanosť získava za vlády Bela III. (koniec 12. storočia) – mal rád poriadok, preto sa plne dokonštituovala
- na čele stál kancelár, väčšinou to bol niekto z uhorských biskupov
- postavenie kráľovskej kancelárie sa mení s nástupom Habsburgovcov, odmietali zriadiť osobitnú kanceláriu (lebo už mali vo Viedni jednu), po roku 1690 bola riadená osobitná Uhorská kancelária vo Viedni – mala na starosti vybavovanie písomností, ale zároveň aj zastupovala Uhorsko vo vzťahu k ostatným dedičným krajinám Habsburskej monarchie

Kráľovský komitát

- comitatus – zástup prívržencov panovníka
- panovník tento comitatus rozdelil:
  - časť zostala na dvore (neskoršia „ústredná štátna správa“)
  - časť ostala pôsobiť na hradoch po celej krajine (neskoršia „miestna štátna správa“)
- členovia komitátu – župani, napr.:
  - comes palatinus – palatín
  - comes comitatus – (komitátny) župan

Úrad palatína

- najvyšší funkcionár na kráľovskom rode, druhý muž po panovníkovi
- jeho právomoci sa koncentrovali predovšetkým v súdnej oblasti, mal na starosti aj spravovanie kráľovského dvora
- najlepšie posilnenie funkcie palatína prišlo za vlády Žigmunda Luxemburského – polovicu vlády v Uhorsku netrúvil, preto ho musel zastupovať práve palatín – zachovávanie poriadku v krajine
- v roku 1439 sa ustanovilo, že palatín má byť volený súčasne kráľom aj snemom
- od 1526 bol tento úrad doživotný, ale to nevydržalo, pretože nástupom Habsburgovcov sa situácia zmenila aj v tejto oblasti správy – obavy zo silnej právomoci palatína – striedavo budú obsadzovať – 1554 - 1608 úrad palatína nikto nezastával
- 1608 si šľachta na uhorskom sneme vymohla zákon, podľa ktorého úrad palatína nesmel byť neobsadený dlhšie ako 1 rok
- palatína následne volil snem zo 4 kandidátov (2 katolíci, 2 protestanti)
- úrad uhorského palatína od konca 18. storočia stráca význam, kompetencia prechádza na ostatné štátne orgány, obsadený býva väčšinou princom z Habsburského rodu – nemal záujem obhajovať záujmy šľachty

Krajinský sudca

- táto hodnosť mala pôvodne na starosti hospodárske záležitosti
- neskôr získal časť sudcovských právomocí

Taverník

- pôvodne hospodársky úradník, ale v období vlády Anjuovcov sa stal úradníkom, ktorý mal na starosti súdnu agendu uhorských miest, tzv. tavernikálnych miest

Orgány po 1526

Uhorská komora

- zriadená Ferdinandom I. v roku 1528
- najdôležitejší finančný úrad krajiny
- spravovala kráľovské majetky a príjmy

- kontrolovala banský a soľný regál – príjmy z tejto činnosti, ťaženia drahých kovov a solí v Uhorsku
- od 1539 Uhorskej komore pomáhala Spišská komora ako podriadený orgán v teritoriálnej pôsobnosti východne od Liptova

Miestodržiteľstvo

- tento orgán existoval od konca stredoveku
- Habsburgovci, predovšetkým Ferdinand I., využili tento orgán na preberanie funkcie kráľovskej rady

Novovek

Ústredné viedenské dikastéria – viaceré úrady začínajú spravovať kráľovstvo

- **Tajná rada** – vzniká v roku 1527 pričom zasahovala do takmer všetkých vnútorných zahraničných záležitostí krajiny, plnila poradné úlohy pre panovníka (systém poradcov predsedu vlády – dnes)
- **Štátna rada** – nahradila v roku 1760 Tajnú radu, na starosti mala iba vnútorné záležitosti
- **Dvorská a štátna kancelária** – spravovala zahraničné záležitosti
- **Dvorská kancelária** – pôvodná Uhorská kancelária bola zrušená, prebrala kompetencie dočasne zrušenej Uhorskej kráľovskej kancelárie
- **Dvorská komora** – na starosti mala financie a týkala sa predovšetkým majetkov panovníkov v krajinách Habsburskej monarchie
- **Hospodárska rada** – spravovala hospodárstvo
- **Dvorská vojenská rada** – vojenstvo a obrana krajiny (proti Turkom, stavovské povstania)
- **Policajné ministerstvo** – vnútorná bezpečnosť krajiny

§2.6 Vznik šľachtických stolíc

- v 13. storočí sa správa komitátu postupne rozpadáva
  - kráľ udeľuje šľachticom „svoje“ majetky v komitátoch (hrady, dediny)
  - udeľuje tiež privilégia mestám a osobitným obvodom
    - zmenšili sa príjmy kráľa
    - namiesto komitátnej hotovosti vznikali šľachtické vojenské jednotky (neskôr bandéria)
- preto vzniká stoličná správa
  - zvyšujúci sa počet šľachticov viedol k zvýšenej potrebe vidieckych súdov
  - palatín nezvládal vidiecke súdy
  - preto sa z prísediach palatinálnych kongregácií vytvorila súdna autonómia

Šľachtické stolice

- pomenované podľa sedie
  - sedria = sedes iudicaria (súdna stolica)
  - šľachtická samospráva vzniká v 13. a na začiatku 14. storočia
- na čele stolice (podobne ako predtým komitátu) je župan
  - lat. comes comitatus, od 15. stor. supremus comes
  - menovaný panovníkom, v novoveku však už pri nástupe do funkcie skladali prísahu aj stoličnému zhromaždeniu
  - reprezentant kráľa v stolici, prostredník medzi kráľom a stoličnou šľachtou
  - v novoveku väčšinu právomocí župana prevzala samospráva a župan má formálnejšie postavenie
  - od 18. storočia bývala v mnohých stoliciach hodnosť župana dedičná (napr. Pálffyovci v Bratislave)

§2.7 Mestá

- mestá právnej povahy v Uhorsku až od 13. storočia
- panovník udelil „hostom“ výsady vo forme **privilégia**:
  - vyňatie spod (súdnej a inej) právomoci župana
  - slobodná voľba richtára
  - osobitné hospodárske výsady: právo skladu, výčapu, banské práva, atď.
- **kategórie miest**:
  - slobodné kráľovské mesto
  - zemepanské mesto
- predstavitelia mesta: richtár, mestská rada, mešťanosta (od 15. storočia)
- panovník udeľoval výsady aj iného typu a vznikli tak zvláštne územné obvody, napr. Provincia spišských miest, Provincia spišských kopijníkov

§3 Vznik moderného štátu v 19. storočí - Marcové zákony, neoabsolutizmus, Rakúskouhorské vyrovnanie, dualizmus

Periodizácia

- 1. Revolúcia 1848 – 1849
- 2. Bachov neoabsolutizmus (1849 – 1860)
- 3. Obdobie ústavného provizória (1860 – 1867)
- 4. Rakúsko-uhorský dualizmus (1867 – 1918)

§3.1 Vypuknutie revolúcie 1848/49

- 11. november 1847 – zahájenie zasadnutia posledného stavovského snemu
- 3. marec 1848 – požiadavky Kossútha
  - pád absolutizmu
  - zriadenie uhorskej vlády
  - konštitučné pomery
- 13. marec 1848 – revolúcia vo Viedni
  - odstránenie Metternicha
  - sľub vzniku liberálneho štátu

§3.2 Marcové zákony Uhorského snemu

- 18. marec – 8. apríl: schvaľovanie zákonných článkov
- 11. apríl – panovník podpísal posledné zákonné články
- **1. zákonné články** rušiacie feudalizmus
  - zánik urbárskych povinností, desiatku, atď.
- **2. zákonné články** zavádzajúce nezávislý uhorský štát:
  - obmedzenie právomocí panovníka
  - snem
  - rozšírené volebné právo do dolnej tabule
  - vláda („zodpovedné uhorské ministerstvo“)
  - politické práva
- prechod od **stavovského štátu k občianskemu**
- nedostatky:
  - nedôsledné zrušenie poddanstva
  - neriešenie národnostného problému
  - nevyjasnené kompetencie medzi uhorskou vládou a Viedňou:
  - armáda – honvédség
  - peniaze – „košútky“
- 2. december 1848 – **korunácia Františka Jozefa** za cisára
- december 1848 – začiatok vojenského konfliktu medzi Viedňou a Uhorskom

§3.3 Oktrojovaná ústava (Stadionova ústava)

- vydaná panovníkom 7. marca 1849
- autorom Franz Stadion
- prvá celoríšska ústava
- spoločné:
  - colné územie
  - štátne občianstvo
  - právny poriadok
- Uhorsko jednou z provincií
- na čele štátu cisár (posvätný, nezodpovedný)
- vláda – predĺžená ruka panovníka, nebola zodpovedná parlamentu
- prvá ústava, ktorá sa vzťahovala na celé územie Habsburskej monarchie – prvá celoríšska ústava
- završenie úsilia Habsburgovcov o vytvorenie jednotného štátu zo všetkých krajín Habsburskej monarchie
- vyhlasovala jednotné colné územie, jednotné štátne občianstvo, jednotný právny poriadok => znaky unitárneho štátu
- deroguje ústavy korunných krajín, vrátane Bratislavskej marcovej ústavy
- zo všetkých národov Habsburskej monarchie boli najviac nasrdení Maďari – Uhorsko bolo vnímané ako obyčajná provincia, predtým malo najsamostatnejšie postavenie, bolo degradované na obyčajnú provinciu ríše a navyše štatút korunnej krajiny získalo aj Sedmohradsko a Chorvátsko (viedenský dvor odčlenil tieto územia od Uhorska, od vypuknutia revolúcie bolo Sedmohradsko súčasťou Uhorska)
- štát mal byť jednotný, unitárny
- na čele štátu bol cisár, nebol nikomu zodpovedný
- vláda bola len predĺženou rukou panovníka, nebola zodpovedná parlamentu
- ústava nepoznala zodpovednosť výkonnej moci voči zákonodarnej

Reakcia na Oktrojovanú ústavu

- odmietnutie radikálmi, aristokraciou i maďarskými politikmi
- detronizácia Habsburgovcov v Uhorsku, L. Kossúth gubernátorom
=> **porážka maďarskej revolúcie**, uplatnenie Verwirkungstheorie
- ústava sa nikdy nestala platnou, odmietli ju všetci vrátane aristokracie, maďarských politikov, radikálov
- privítali ju jedine konzervatívne kruhy vo Viedni aj v Uhorsku
- v prvom rade sa jej zneniu nemohli stotožniť postavy maďarskej revolúcie na čele s Kossúthom
- reakcia uhorskej vlády bola taká, že podnietila detronizáciu Habsburgovcov v Uhorsku a Lajos Kossúth bol zvolený za gubernátora Uhorska
- porážka maďarskej revolúcie cisárskymi vojskami pomocou pruskej armády, Habsburgovci mohli opäť uplatniť právnu teóriu o strate uhorskej suverenity Verwirkungstheorie a vládnuť prostredníctvom moci bez ohľadu na zákony a pramene uhorských krajín

- malo to za následok, že sa skončilo nezávislé postavenie Uhorska, Habsburská ríša bola opäť jednotná

§3.4 Bachov neoabsolutizmus

- 20. augusta 1851 – výnosy panovníka:
  - vláda prestala byť kolektívnym orgánom, zodpovedná bola panovníkovi
  - mala sa posúdiť platnosť oktrojovanej ústavy
- 31. december 1851 – Silvestrovské patenty
  - zrušenie ústavy
  - pozastavenie volieb
  - zastavenie konštituovania krajinských snemov
- porevolučný režim bol stelesnením Alexandra Bacha
- v marci 1848 bol miláčikom viedenskej ulice, prvý človek, čo stál na barikádach
- v roku 1849 sa dal do služieb dvora, stal sa ministrom vnútra
- termín Bachov absolutizmus bol skôr vymyslený zhora a mal za cieľ hodiť vinu za charakter režimu na niekoho iného ako bol František Jozef
- 20. augusta 1851 vydáva panovník 3 veľmi dôležité výnosy:
  - vláda už nemala fungovať ako kolektívny orgán
  - mala byť zodpovedná priamo panovníkovi
  - mala sa posúdiť platnosť Oktrojovanej ústavy a jej prípadné realizovanie
- pôvodne sa počítalo s tým, že po skonsolidovaní situácie sa Oktrojovaná ústava dostane do účinnosti – v skutočnosti sa z tejto ústavy stal zdraj papiera a postupne sa prestalo uvažovať o jej platnosti
- 31. decembra 1851 – panovník vydal tzv. **Silvestrovské patenty** – bola definitívne zrušená Oktrojovaná ústava, pozastavili sa voľby do snemov a zastavilo sa konštituovanie krajinských snemov
  - Silvestrovské patenty ponechávali v platnosti rovnosť občanov pred zákonom a zrušenie poddanstva
- keď nasledujúci rok zomrel ministerský predseda, tak panovníka Františka Jozefa I. nenapadlo menovať niekoho ďalšieho a vláde predsedal on priamo
- absolutistický režim v 50-tych rokoch 19. storočia bol odvodený z teokratických predpokladov – panovník vládne z božej milosti
- režim bol centralistický a unitárny
- víťazstvom revolúcie neboli staré konzervatívne vrstvy spoločnosti ako vysoká šľachta, pretože štát sa zmenil
- hlavným víťazom kontrarevolúcie bola rakúska byrokracia a politika, bolo to budovanie moderného rakúskeho štátu

- obdobie Bachovho neoabsolutizmu znamenalo pomerne zásadné zmeny v uhorskej správe - došlo k odčleneniu viacerých území od Uhorska do:
  - Sedmohradská
  - Chorvátska
  - Slavónska
  - Vojvodiny
  - Banátu
- tieto územia boli vyňaté z Uhorska a zvyšok krajiny bol rozdelený na 5 dištriktov, z ktorých 2 sa nachádzali na území dnešného Slovenska:
  - Bratislava
  - Košice
  - Pešť-Budín
  - Šopron
  - Veľký Varadín
- táto správa v Uhorsku trvala až do konca neoabsolutizmu
- v roku 1859 sa Habsburská monarchia dostáva do krízy, ktorú spôsobila porážka vo vojne v severnom Taliansku, monarchia stráca územie Lombardie, ukázalo sa aj, že štátna pokladnica bola úplne prázdna (bola tunelovaná a v 50-tych rokoch okrem desivých ústavnoprávných zmien boli robené aj mnohé dôležité ekonomické reformy, ktoré stáli pomerne dosť veľa peňazí, ale ešte neprinášali svoj osoh)
- viedenský dvor sa vtedy vynašiel veľmi jednoducho, ako symbol režimu bol okamžite odstránený a kruto potrestaný Alexander Bach
- jeho pádom sa začína ďalšia etapa – Obdobie ústavného provizória

Odčlenenie:

- Sedmohradsko
- Chorvátsko
- Slavónsko
- Vojvodina
- Banát

Zvyšok krajiny rozdelený na 5 dištriktov:

- Bratislava
- Košice
- Pešť-Budín
- Šopron
- Veľký Varadín

§3.5 Obdobie ústavného provizória

- 20. 10. 1860 – **Októbrový diplom**
  - koniec absolutizmu
  - pripustenie federalizácie
  - obnovenie činnosti snemov
  - rozdelenie celoštátnych (celoríšskych) a ostatných kompetencií
  - znamenal ústavný koniec absolutizmu, panovník sa zriekol neobmedzenej vlády
  - právnym základom monarchie bola vyhlásená Pragmatická sankcia z roku 1713
  - pripustila sa určitá federalizácia Habsburskej monarchie na základe Pragmatickej sankcie – teda už nie centralisticko-unitárny štát, ale štát federatívny
  - diplom počítal s autonómiou korunných krajín
  - návrat k parlamentarizmu, v Uhorsku obnovil sa inštitút snemu/národného zhromaždenia, zišla sa Horná komora, Dolná sa zvolila podľa Bratislavskej marcovej ústavy
  - malo dôjsť k rozdeleniu celoštátnych (celoríšskych) krajinských kompetencií – znak federácie
  - maďarskí politici (tí, ktorí vzišli z volieb do Dolnej komory Uhorského snemu) diplom odmietli, pokladali Uhorsko aj naďalej za samostatný štát
- 26. 2. 1861 – **Februárový patent**
  - autorom Anton Schmerling (Schmerlingova ústava)
  - obmedzenie právomoci korunných snemov
  - užšia a širšia ríšska rada
  - išlo o novokoncipovanú ústavu, ktorej autorom bol minister Anton Schmerling (niekedy Schmerlingova ústava)
  - v porovnaní s Októbrovým diplomom, posilňoval centralizáciu a obmedzoval právomoci korunných snemov – týkalo sa to najmä neuhorských snemov, ale úplne najviac nespokojní boli Maďari s touto ústavou
  - zavádzal užšiu a širšiu ríšsku radu – v podstate parlament Habsburskej monarchie
    - rozdiel medzi radami spočíval v tom, že uhorskí zástupcovia boli prítomní iba v širšej ríšskej rade, ktorá sa mala schádzať v takom prípade, keď sa jednalo o celoríšske záležitosti
    - pokiaľ tomu tak nebolo, tak mala byť zvolaná užšia ríšska rada bez uhorských zástupcov
    - Uhorsko malo najzvláštniejšie postavenie v celej Habsburskej monarchii
    - akokoľvek dobre to predstavitelia Viedne s Uhorskom mysleli, veľké pochopenie medzi maďarskými politikmi nenašli

- širšia ríšska rada sa nikdy nezišla, pretože Maďari odmietali poslať svojich zástupcov do tohto orgánu
  - panovníkovi nezostávalo nič iné, ako v 22. augusta 1861 rozpustiť Uhorský snem
- 22. august 1861 – rozpustenie uhorského snemu
  - 1866 – porážka Rakúska v prusko-rakúskej vojne
  - rokovania o vyrovnaní

§3.6 Rakúsko-maďarské vyrovnanie (Rakúsko-Uhorský dualizmus)

- premena Habsburskej monarchie na dvojštátie
  - „Rakúsko-Uhorské mocnárstvo alebo ríša“
    - „Predlitavsko“ (Rakúsko)
    - „Zalitavsko“ (Uhorsko)
- uhorský zák. čl.: XII/1867
- rakúsky zákon: 146/1867 R. z.

Rakúsko a Uhorsko spájali:

- panovník
- v Uhorsku kráľ (k.), v Rakúsku cisár a kráľ (k. und k.)
- ministerstvá
- obrany
- financií
- zahraničných vecí
- spoločný rozpočet
- mena
- centrálna banka
- colné územie
- inštitút delegácií
- hospodárske vyrovnania
- spoločný dlh
- financovanie dvora a zahraničnej politiky

§4 Vznik československého štátu a ústavný vývoj Československa do roku 1945

§4.1 Historické dôvody zániku Rakúsko-Uhorska a vzniku Československa

- 1914 – 1918 – 1. svetová vojna
  - vznik „odboja“ – Masaryk, Beneš, Štefánik
  - cieľ: obnova českého štátu s pripojením severného Uhorska (neskôr sa používa pojem Československo)
- kľúčové zmeny v priebehu vojny v prospech vzniku Československa:
  - revolúcie v Rusku (február a november 1917)
  - tzv. Sixtova aféra (apríl 1918)

§4.2 Projekty k vytvoreniu Československa

- **Independent Bohemia** (máj 1915)
  - Masarykovo memorandum formulované prostredníctvom Setona-Watsona britskej vlády
  - obnova českého štátu s pripojením Slovenska
  - konštitučná monarchia
- **Clevelandská dohoda** (22. október 1915)
  - uzatvorili: krajanské združenia Čechov a Slovákov v USA
  - súhlas so spojením „českých zemí a Slovenska“
  - federácia „s úplnou národnou autonómiou Slovenska“
  - snem, štátna správa pre Slovensko
  - všeobecné volebné právo
- **Pittsburská dohoda** (máj 1918)
  - spojenie českých krajín a Slovenska
  - Slovensko malo mať „vlastnú administratívu, snem a súdy“
  - vynechávajú sa termíny autonómia, federácia
- **Washingtonská deklarácia**
  - 17. október 1918
  - vyhlásenie nezávislosti „československého národa dočasnou vládou“
  - projekt:
    - demokratický charakter Československa
    - ochrana základných práv a slobôd, menšín
    - odluka cirkvi od štátu

§4.3 Organizácia zahraničného odboja

- február 1916 – v Paríži vznikla **Československá národná rada**
  - predsedom **Masaryk**
  - podpredsedami **Štefánik** a **Dürich**
  - tajomníkom **Beneš**
- **ČSNR sa transformovala na vládu**, veľmoci ju v r. 1918 uznali
  - Masaryk – prezident
  - Beneš – minister zahraničných vecí
  - Štefánik – minister vojenstva
- **Československo bolo uznané** z hľadiska medzinárodného práva

§4.4 Domáci odboj

- českí politici sa od r. 1917 zamýšľali nad spojením českých krajín a Slovenska v rámci monarchie (napr. tzv. Trojkráľová deklarácia)
  - 13. 7. 1918 – vznik **Národného výboru**
  - 1. 5. 1918 – **manifestácia v Liptovskom Mikuláši**
  - 19. 10. 1918 – prejav F. Jurigu v uhorskom sneme

1. československý zákon

- 28. 10. 1918 Národný výbor vydal zákon (neskôr zákon č. 11/1918 Sb. z. a n.)
- obsah:
  - **preambula** („samostatný stát československý vstoupil v život“)
  - **1. článok**: o štátnej forme rozhodne Národné zhromaždenie spolu s ČSNR v Paríži
  - **2. a 3. článok** – recipovanie dovtedajších zákonov a nariadení a taktiež úradov

Martinská deklarácia

- 30. október 1918
- vznik **Slovenskej národnej rady**
- vyjadrenie vôle rozchodu s Uhorskom
- samo-určovacie právo pre „slovenskú vetvu československého národa“

§4.5 Začlenenie Slovenska do čs. štátu

- 4. – 14. novembra vytvorenie slovenskej vlády (sídliť v Skalici)
- 10. decembra 1918 – 64/1918 o mimoriadnych prechodných opatreniach
  - vznik ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska
  - minister menoval županov, riadil miestnu správu
  - ministerstvo malo silné právomoci do r. 1920, zaniklo v r. 1927

Hranice Československa

- 13. novembra 1918 – belehradské prímerie – ukončilo boje s Maďarskom
- 24. decembra – určenie demarkačnej línie podľa riek Dunaj, Ipel' a Uh
- Parížska mierová konferencia
  - **Versaillská zmluva** – hranice s Nemeckom
    - historické hranice + Hlučínsko
  - **Saint-Germainská zmluva** – s Rakúskom
    - historické hranice + Vitorazsko a Valticko
  - **Trianonská zmluva** – s Maďarskom
    - hranice približne podľa demarkačnej línie
  - **Sèvreská zmluva** – hranice s Poľskom a Rumunskom

Podkarpatská Rus

- stala sa súčasťou Československa na základe malej Saint-Germainskej zmluvy
- november 1919 – vydaný Generálny štatút
  - preklad S.-G. zmluvy
  - na čele Rusi bol veliaci generál + civilný administrátor
- 1920 – v ústave ČSR sa riešila otázka autonómie, v praxi sa nerealizovala

§4.6 Ústavný vývoj 1918 – 1945

Etapy:

1. Ústavné provizórium (28. 10. 1918 – 13. 11. 1918)

- na základe **zákona č. 11/1918 Sb. z. a n.**
  - Národný výbor sa stal vykonávateľom zákonodarnej i výkonnej moci
- zriaďované
  - najvyššie správne orgány pre jednotlivé rezorty (neskôr ministerstvá)
  - Najvyšší správny súd, Najvyšší súd

2. Ústavné provizórium (13. 11. 1918 – 6. 3. 1920)

- **zákon č. 37/1918 Sb. z. a n.:** Dočasná ústava
  - autorom A. Meissner
  - štyri oddiely, 21 paragrafov
  - úprava: prezident, vláda, Národné zhromaždenie (jednokomorové)
  - Národné zhromaždenie má prijať ústavu

Obdobie platnosti Ústavnej listiny z roku 1920

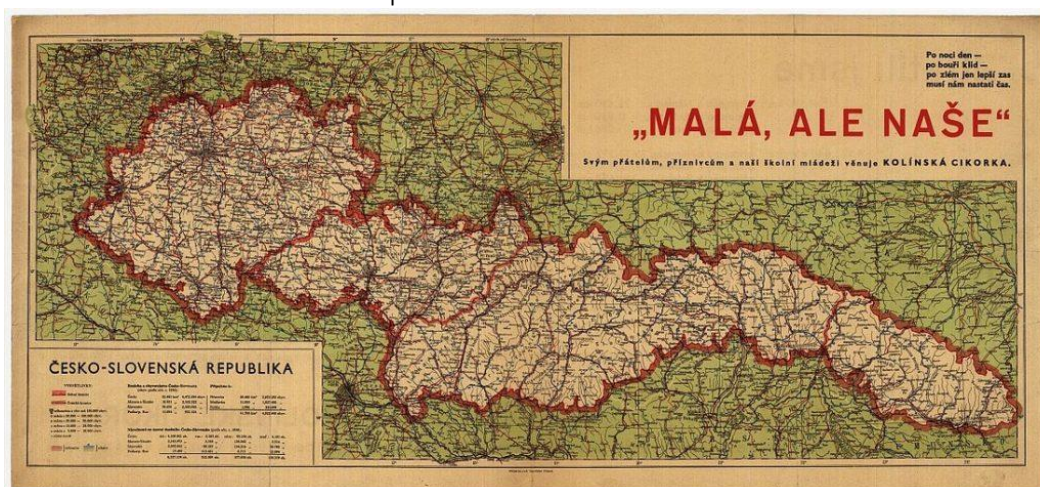
- „1. ČSR“ (1920 – 1938)
  - 29. februára 1920 – prijatá **Ústavná listina ČSR**
    - účinná: od 6. marca
    - republikánska ústava (vzory: USA, Francúzsko, Rakúsko)
  - **ČSR:**
    - unitárny štát s autonómiou Podkarpatskej Rusi
    - demokratický štát
    - rešpektujú sa „občianske práva a slobody“:
      - > osobné práva
      - > politické práva
    - tiež práva menšín
  - **deľba moci:**
    - zákonodarná moc = dvojkomorové Národné zhromaždenie:
      - > Poslanecká snemovňa
      - > Senát
    - výkonná moc – prezident a vláda
    - súdna moc – nezávislá

„Doba neslobody“ - 2. ČSR (1938 – 1939)

- 14. marec 1939 („slovenský štát“)
- zmeny v ústavnom práve, politickom systéme i postavení Československa
- 30. september 1938 – **Mnichovská dohoda**
  - zmluva medzi Nemeckom, V. Britániou, Talianskom a Francúzskom
  - obsah: Československo musí odstúpiť pohraničie Nemecku
- **dôsledky:**
  - strata územia (tzv. Sudety + odstúpenie územia Poľsku)
  - **Viedenská arbitráž** => odstúpenie juhu Slovenska a Podkarpatskej Rusi Maďarsku
  - zmena **politickej orientácie** ČSR
  - zmena čs. **ústavy**
    - > ústavné zakotvenie postavenia Slovenska
    - > zmena režimu (nedemokratický režim)

predmnichovská ČSR

pomnichovská ČSR

- vytvorenie „autonómie“ Slovenska
  - **1. fáza po Žilinskej dohode** (6. október 1938)
    - > vymenovanie československých ministrov pre územie Slovenska (Jozef Tiso a spol.)
  - **2. fáza po schválení ústavného zákona** o autonómii Slovenskej krajiny
    - > vytvorenie Snemu Slovenskej krajiny a Vlády Slovenskej krajiny
- zmocňovacie zákonodarstvo (vyradenie parlamentu z rozhodovania)
- **nový režim:**
  - zlikvidovanie politickej súťaže na Slovensku:
    - > zákaz ľavicových a židovských strán
    - > pravicové strany sa „dobrovoľne“ zlúčili s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou
  - 1. protižidovské opatrenia

„Slovenský štát“ (1939 – 1945)

- vyhlásený zákonom č. 1/1939 Sl. z. zo **14. marca 1939**
- ústavné etapy:
  - **ústavné provizórium** (14. marec – 21. júl 1939)
    - vláda
    - snem
  - **Ústava Slovenskej republiky** od 21. júla
    - výkonná moc: prezident a vláda
    - zákonodarná moc: snem
    - súdna moc
    - neexistuje suverenita ľudu, neúplná deľba moci, prevaha povinnosti nad
    - právami, štátostrana so zakotveným postavením v ústave

Dočasné štátne zriadenie ČSR

- „Londýnska exilová vláda“
- orgány:
  - prezident
  - vláda
  - štátna rada

§5 Ústavný vývoj Československa v rokoch 1945 – 1992, ústavný vývoj Slovenska po roku 1992

§5.1 – roky 1944 – 1948

- 1. septembra 1944 – v Banskej Bystrici Slovenská národná rada prevzala všetku štátnu moc na Slovensku (nariadenie SNR č. 1/1944)
  - Slovenská národná rada a Zbor povereníkov
  - popretie ľudáckej štátnosti
- súčasne v Londýne Dočasné štátne zriadenie
  - odznanie **Mníchovskej dohody**
    - obnova Československa v predmníchovských hraniciach
    - bude aj obnova predmníchovského ústavného usporiadania?

=> kombinácia:

- ústavnej kontinuity predmníchovskej ČSR (a Ústavnej listiny z roku 1920)
- revolučnej legitimacy Slovenskej národnej rady

§5.2 – roky 1945 – 1948

- vytvorenie „vlády Národného frontu“
- **Košický vládný program**
  - 5. apríl 1945 – „ústava sui generis“
  - dohoda strán Národného frontu (KSČ, soc. dem., nár. soc., ČSL + SNR)
    - uznanie SNR
    - znárodnenie
- **3 pražské dohody** (o vzťahoch medzi čs. vládou a SNR)
  - 1945 – 1946
  - postupné oslabenie moci SNR na Slovensku
- 28. október 1945 – **konštituovanie Dočasného národného zhromaždenia** (koniec dekrétov prezidenta republiky)
- 26. máj 1946 – **voľby do Ústavodarného národného zhromaždenia**
  - cieľ: prijatie novej ústavy (nahradenie Ústavnej listiny)
  - pokračovanie Národného frontu (neexistovala parlamentná opozícia), obmedzenie vzniku nových strán
- február 1948 (**februárový prevrat**)
  - nekomunistickí ministri podali na protest demisiu
  - prezident Beneš ju prijal a doplnil vládu Klementa Gottwalda (KSČ) na jeho návrh (obrozená Národná fronta)
  - vytvorenie nového režimu – komunistická totalita pod vedením KSČ
  - formálne zostala zachovaná pluralita politických strán

§5.3 – roky 1948 – 1960

- 9. mája 1948 – ÚNZ prijalo novú ústavu
  - **Ústava 9. mája**
    - Československá republika – ľudovodemokratický štát
    - už nie „československý národ“, ale štát dvoch bratských národov Čechov a Slovákov
    - **unitárny štát so zvláštnym postavením Slovenska**
      - Slovenská národná rada a Zbor povereníkov
    - orgány:
      - prezident, vláda, Národné zhromaždenie (jednokomorové)
    - **1956 – ústavný zákon 33/1956** o slovenských národných orgánoch
      - zodpovednosť ZP voči SNR
    - práva a povinnosti občanov
      - osobné
      - politické
      - sociálne

§5.4 – rok 1960

- 100/1960 Zb. – nová „socialistická“ ústava
- proklamácia **socializmu ako nového spoločenského zriadenia**
  - „socializmus“ = koniec vykorisťovania človeka človekom
  - **výrobné prostriedky „zospoločenštené“:**
    - znárodnený priemysel
    - skolektivizované poľnohospodárstvo
  - v ústave zakotvená **vedúca úloha KSČ v spoločnosti** (čl. 4)
  - práva občanov
    - sociálne, osobné, politické
  - **štátne orgány**
    - prezident, vláda, jednokomorové Národné zhromaždenie
  - **zrušený Zbor povereníkov, zachovaná SNR**

§5.5 – rok 1968

- v rámci **Pražskej jari** volanie po federalizácii ČSSR
- priebeh federalizácie:
  - **úst. z. č. 77/1968** o príprave federatívneho usporiadania
    - vytvorenie Českej národnej rady => vznik symetrického modelu
    - ČNR a SNR mali pripraviť návrh federácie (budovanie federácie „zdola“)
  - **úst. z. č. 143/1968** o čsl. federácii
    - **Federácia:**
      - ČSSR
      - Česká socialistická republika
      - Slovenská socialistická republika
    - **Orgány ČSSR:**
      - prezident
      - vláda ČSSR
      - Federálne zhromaždenie (Snemovňa ľudu, Snemovňa národov)
    - **Orgány ČSR a SSR**
      - vláda ČSR/SSR
      - Česká národná rada/Slovenská národná rada
    - **Rozdelenie pôsobnosti:**
      - 1) výlučná pôsobnosť federácie (zahraničné veci, obrana, mena, ústava...)
      - 2) spoločná pôsobnosť federácie a republík (poľnohospodárstvo, priemysel, plánovanie)
      - 3) výlučná pôsobnosť republík (ostatné...)

§5.6 – rok 1970

- „normalizovanie federácie“
- posilnenie federálnej vlády, vznik nových ekonomických ministerstiev

§5.7 – rok 1989

- odovzdanie moci opozícii
  - odstúpenie všetkých troch vlád a vymenovanie nových za účasti opozície
  - odstúpenie prezidenta Husáka, zvolenie Václava Havla
  - doplnenie troch parlamentov poslancami z opozície
  - príprava nových pluralitných volieb
    - už nie jednotná kandidátka
    - možnosť zakladania nových politických strán a hnutí

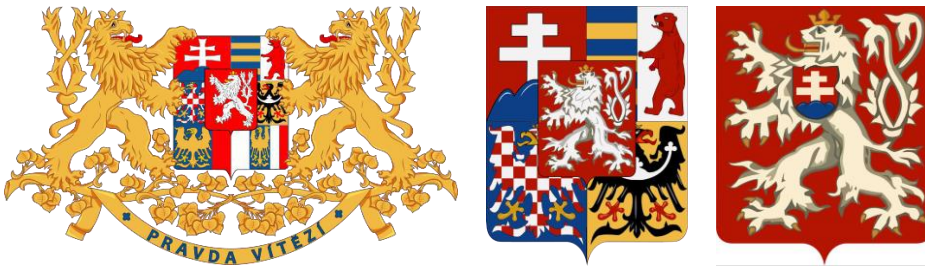
§5.8 Vývoj ústavného práva v r. 1989 – 1992

- odstránenie čl. 4 ústavy
- zavedenie jednotnej formy vlastníctva
- zmena sľubu prezidenta republiky
- „pomlčková vojna“
  - zápas o názov štátu:
  - Česká a Slovenská Federatívna Republika
  - nové štátne symboly
- Tzv. 1. kompetenčný zákon (1990)
  - novela úst. zákona 143/1968
  - zrušenie spoločnej pôsobnosti federácie a republík, presun na republiky
  - vznik majetku federácie a majetku republík
- Rokovania o novej ústave
  - prevažovala diskusia o forme nad obsahom
  - zmluva medzi republikami?
    - asi áno, ale má byť prameňom ústavného práva?
    - aký má mať charakter táto zmluva? nebude to náhodou medzinárodná zmluva?
  - rokovania stroskotali v Predsedníctve SNR
- 1992 – nové voľby, víťazstvo ODS (V. Klaus) a HZDS (V. Mečiar)
- ODS: „funkční federace“
- HZDS: „zvrchovanost, konfederácia“
- výsledok: „dohodli sme sa, že sa nedohodneme“
- od leta 1992 – postupne demontáž štátu
  - 2. kompetenčný zákon => z ČSFR sa stala de facto konfederácia
  - rozdelenie majetku federácie (územný princíp a pomerný princíp)
  - zánik federácie ex lege: uplynutím dňa 31. decembra zaniká ČSFR
- 17. júl 1992 – Deklarácia zvrchovanosti
- „My, demokraticky zvolená Slovenská národná rada, slávnostne vyhlasujeme, že tisícročné úsilie slovenského národa o svojbytnosť sa naplnilo. V tejto historickej chvíli

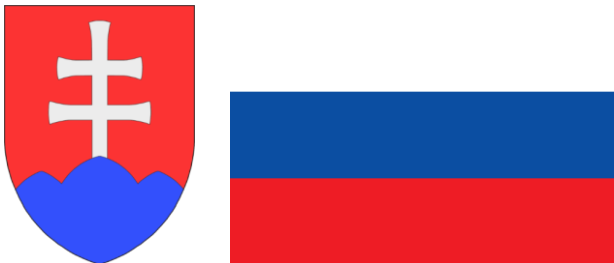
deklarujeme prirodzené právo slovenského národa na sebaurčenie tak, ako to zakotvujú aj všetky medzinárodné dohody a zmluvy o práve národov na sebaurčenie.“

- 1. septembra 1992 – **Ústava Slovenskej republiky**
  - „plná“ ústava
- 1. 1. 1993
  - ČSFR neexistuje
  - Česká republika a Slovenská republika sa stávajú novými subjektmi medzinárodného práva (pôvodne subjekty ČSFR)
  - ČSFR má nástupcov (ČR a SR), tie však nie sú s ňou medzinárodnoprávne identické
  - ČR a SR musia znovu vstupovať do medzinárodných organizácií

1920-1948

1939-1945

1960-1992

